

LÄROMEDEL FÖR PSYKOLOGIUNDERVISNING PÅ GYMNASIET: En sondering av litteraturens innehåll och aktualitet

Peter Juslin
Lars-Göran Nilsson och Gunilla Preisler

På uppdrag av Kungliga Vetenskapsakademiens
Nationalkommitté för psykologi

Sammanfattning

Kungliga Vetenskapsakademiens Nationalkommitté för psykologi utsåg en arbetsgrupp med uppgift att besikta aktuella läromedel för psykologiundervisning på gymnasiet för att skapa sig en bild av dess innehåll och vetenskapliga aktualitet. De största förlagen för distribution av läromedel för psykologiundervisning kontaktades och ombads att skicka sina bäst säljande läromedel, vilket gav oss tillgång till 8 läromedel. Dessa läromedel bedömdes i termer av fyra olika aspekter, bredd, aktualitet, validitet och pedagogik, samt gavs ett övergripande omdöme. Även om det fanns variation i samtliga aspekter är det övergripande intrycket att många av läromedlen är skrivna med en god pedagogik, som antagligen bottnar i en omfattande praktisk erfarenhet av psykologiundervisning på gymnasienivå, men samtidigt att de ofta inte ger en rimligt aktuell bild av kunskapsläget inom psykologi eller av ämnets bredd. Många av läromedlen ger en mer eller mindre bristfälligt uppdaterad bild av psykologi med bas i kunskapsläget på 1960- och 1970- talet och flera läromedlen har klar slagsida åt kliniska och personlighetspsykologiska teorier, även om det även kunde noteras ett par positiva undantag från denna övergripande bild. Arbetsgruppen drar slutsatsen att det är önskvärt att i högre grad engagera forskningsaktiva lärare på högskole- och universitetsnivå i utvecklingen av läromedel för gymnasiet, i syfte att ge mer aktuell och korrekt bild av kunskapsläget i psykologi och därmed en bättre grund för senare akademiska studier.

Bakgrund

Vid Kungliga Vetenskapsakademiens Nationalkommitté för psykologis möte 2007-03-30 utsågs en arbetsgrupp med uppgift att besikta aktuella läromedel för psykologiundervisning på gymnasiet för att skapa sig en bild av dess innehåll och vetenskapliga aktualitet. Bakgrund till uppdraget var bl a ett intryck bland Nationalkommitténs medlemmar att det med tiden blivit allt mindre vanligt att forskningsaktiva lärare på universitetsnivå bidrar till produktionen av läromedel i psykologi på gymnasienivå. Samtidigt är det en vanlig erfarenhet bland lärare på grundutbildning på högskole- och universitetsnivå att studenterna kommer till den högre undervisningen i psykologi med en bild av psykologiämnet, och förväntningar, som ofta inte motsvarar det innehåll och den karaktär som undervisningen på universitetsnivå har. I ljuset av betydelsen av att gymnasielitteraturen i psykologi ger en aktuell och korrekt bild av kunskapsläget i psykologi och en god grund för senare akademiska studier fick arbetsgruppen således i uppgift att besikta innehållet i ett representativt urval av aktuella läromedel.

Arbetsgruppens medlemmar kom vid det slutliga arbetet att bestå av professorerna i psykologi Peter Juslin (Uppsala universitet), Lars-Göran Nilsson (Stockholms universitet) och Gunilla Preisler (Stockholms universitet). Föreliggande pm är en kortfattad rapport av gruppens arbete och slutsatser, där vi inledningsvis beskriver hur urval och bedömning av läromedel har gått till. Sedan kommenterar vi varje enskilt besiktat läromedel och ger det ett helhetsomdöme. Slutligen ger vi våra övergripande reflektioner och slutsatser om litteraturens innehåll.

Urval och bedömningsgrunder

De förlag för distribution av läromedel för psykologiundervisning på gymnasienivå som kontaktades var Natur och Kultur, Norstedts, Liber, och Studentlitteratur. Trots god samarbetsvilja och stort intresse för gruppens arbete visade sig förlagen tämligen förtegra om mer exakta försäljningsvolymerna för sina läromedel (d v s utöver att ”de sålde bra”), och inte heller Skolverket kunde redovisa någon statistik på denna punkt. Vi kan därför inte ge någon exakt uppskattning av hur stor del av marknaden för läromedel för psykologiundervisning på gymnasienivå som vår bedömning omfattar, men det är ändå vår bedömning att det material vi har tillgång till ger en rimligt representativ bild av det utbud av läromedel som erbjuds.

Vid bedömningen av varje läromedel beaktades fyra aspekter, tänkta att fånga fyra delvis oberoende egenskaper som är önskvärda hos ett bra läromedel för psykologi på gymnasienivå. Den första aspekten är *bredd*, graden till vilket läromedlet behandlar psykologins huvudområden. Det innebär att alla psykologins huvudområden, såsom t ex kognition, motivation, personlighetspsykologi, socialpsykologi, utvecklingspsykologi, och klinisk psykologi bör behandlas på ett rimligt och balanserat sätt (för mer om ämnesdefinitioner, se Nationalkommitténs hemsida: <http://www2.psychology.su.se/sncfp/index.html>).

Den andra aspekten avser *validiteten*, graden till vilken läromedlet ger en korrekt bild av de teorier och de psykologiska fenomen som beskrivs. Den tredje aspekten är *aktualiteten*, hur pass aktuell bild av kunskapsläget inom psykologi som läromedlet förmedlar. Det kan noteras att aspekterna validitet och aktualitet, åtminstone delvis, är oberoende, i så måtto att ett visst läromedel i princip kan ge en korrekt bild av teorier och frågeställningar som var centrala i ett tidigare skede av psykologins utveckling men numer är av historiskt intresse, medan ett annat läromedel kan diskutera högaktuellt material på ett sätt som helt eller delvis är felaktigt.

När aktiva forskare inom området ger sig i kast med gymnasielitteratur kan det förstås befaras att ambitionsnivån när det gäller aktualitet placeras för högt. Som ett grovt riktmärke för vår ambitionsnivå kan sägas att läromedel som domineras av frågeställningar, teorier och fenomen som primärt avspeglar psykologisk forskning från 1960- och 1970-talet eller tidigare är otillfredsställande (för syftet att ge en aktuell gymnasieintroduktion till psykologi), medan läromedel som behandlar forskningens utveckling och framsteg efter 1990-talet är mer tillfredsställande, givetvis med ett försteg för läromedel som avspeglar den nyare utvecklingen.

Den sista aspekten är pedagogiken. Denna aspekt avspeglar inte bara stiliska synpunkter och begripligheten i framställning av psykologiska teorier och fenomen, utan även den grundläggande ansatsen avseende om den förmår att väcka intresse kring psykologi.

Praktiskt gick arbetet till så att medlemmarna i arbetsgruppen läste igenom läromedlen och skattade dem från 1 (dålig) till 5 (bra) för var och av de fyra aspekterna, samt gav en helhetsbedömning för varje läromedel på samma skala. I den genomgång som följer redovisas medelvärden på dessa skattningar för varje läromedel, tillsammans med en kortare kommentar som sammanfattar våra mer kvalitativa intryck av läromedlets brister och förtjänster.

Bedömning av enskilda läromedel

Cronlund, K. (2003). *Psykologi*. Bonnier utbildning.

Helhetsintryck:	2,7	Bredd:	2,8
		Validitet:	2,7
		Aktualitet:	2,3
		Pedagogik:	3,0

Kommentarer: Boken får överlag sina bättre skattningar för bredd och pedagogik, medan aktualiteten släpar efter. Bokens uppläggning är traditionell som man såg på psykologi på 1960-talet. Psykologins huvudområden verkar vara utveckling, perception, inläring, personlighet och socialpsykologi som får varsitt kapitel. Utvecklingspsykologin presenteras utifrån ett par psykodynamiska och två kognitiva perspektiv. Materialet känns lite antikverat. Ett kapitel om minnet ger ytligt sett intryck av en viss modernisering men det huvudsakliga stoffet är från 1960-talet. Det mesta av det som behandlas i dessa sex kapitel som skall beskriva psykologins grunder handlar om tillämpningar (t ex vittnespsykologi i kapitlet om minne) eller gamla begrepp som brukade finnas i böcker i pedagogik för länge sedan (t ex inlärningsstilar i kapitlet om minne). Viktiga områden som kognition och psykobiologi har inte fått sina egna kapitel. Intelligens är ett annat klassiskt område som knappt berörs. Istället varvas de fem områdeskapitlen med kapitel om sådant som författaren verkar vara psykologins egentliga huvudinnehåll (t ex kriser, stress och psykiska funktionshinder). Ett mycket ytligt kapitel om psykologisk forskning avslutar boken.

Cronlund, K. (2001). *Lev i tiden: Psykologi för gymnasiet*. Bonnier utbildning.

Helhetsintryck:	2,7	Bredd:	2,7
		Validitet:	2,7
		Aktualitet:	2,2
		Pedagogik:	2,2

Kommentarer: Författaren inleder med att skriva att boken handlar om dig och dina medmänniskor, att psykologin kan hjälpa oss att förstå oss själva och andra, och att psykologin är ett abstrakt ämne med många nya och svåra begrepp. När man har läst denna bok ska man ha lärt sig mer om sig själv men även om företeelser som kommer att oroa läsaren; överlag en föga upplyftande introduktion. Författaren inleder med att presentera psykologi som vetenskap, följt av olika psykologiska perspektiv samt forskningsmetoder samt ett avsnitt om tillämpad psykologi. Sedan följer ett kapitel om utveckling som inleds med fyra olika perspektiv på utveckling. Med tanke på att den utvecklingspsykologiska forskningen idag menar att fasteorerier inte kan anses vara en adekvat beskrivning av utvecklingen, blir detta avsnitt mer som en historisk beskrivning snarare en beskrivning av aktuell forskning. Efter avsnittet om utveckling kommer ett kapitel om behov, inläring och minnet, personlighet och socialpsykologi. Kriser får ett helt eget kapitel. Boken avslutas med ett kapitel om psykiska problem och störningar. Den psykodynamiska synen på utveckling är förhärskande och senare

års forskning om barns utveckling finns inte med. Det neuropsykologiska perspektivet finns inte omnämnt, inte heller senare års hjärnforskning. Även i denna bok är det hjärnhalvornas olika dominans som tas upp när det gäller hjärnan. På den positiva sidan finns däremot att boken ger mycket goda tips om relevant skönlitteratur liksom filmer och TV-program.

Fäldt., C. (2008). *Lärobok i psykologi*. Gleerups förlag.

Helhetsintryck:	2,9	Bredd:	3,3
		Validitet:	3,0
		Aktualitet:	2,5
		Pedagogik:	2,8

Kommentarer: Boken får överlag genomsnittliga bedömningar utöver bristande aktualitet som drar ner helhetsintrycket. Boken är uppbyggd i tre olika delar – i första delen presenteras en översikt av psykologins huvudområden, utveckling, motivation, inläring, kognition etc. Därefter följer en fördjupningsdel där man kan få mer utförlig information om olika teorier och om den historiska bakgrunden. Slutligen ges förslag på olika teman att arbeta vidare utifrån. Den utvecklingspsykologiska delen i första avsnittet av boken är rätt summarisk, men kanske fullt tillräcklig för att förstå hur vi människor utvecklas och förändras under livets olika skeenden. I fördjupningsavsnittet presenteras Freuds och Erikssons teorier i mer detalj. Delar av detta tillhör allmänbildningen, annat är relevant, men det är synd att inte aktuella utvecklingspsykologisk teori och empiri finns redovisade. Även beskrivningen av övriga områden är föråldrad och mycket av den nyare forskningen med bas i kognitiva teorier och i framsteg när det gäller kunskap om hur hjärnan fungerar är mycket bristfälligt behandlade,

Levander, M. & Sabelström Levander, C. (2008). *Psykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.

Helhetsintryck:	3,0	Bredd:	3,0
		Validitet:	3,0
		Aktualitet:	2,7
		Pedagogik:	3,3

Kommentarer: Innehållsförteckningen ger intryck av stor bredd. Här finns olika psykologiska perspektiv redovisade och flera tillämpningsområden, mest åt det psykiatriska hållet, t ex kriser, ångest, depressioner, neuroser och ätstörningar. Men det finns nästan ingenting om psykologiämnets klassiska fundament. Det är endast utvecklings- och socialpsykologi som presenteras som psykologins huvudområden. Ingenting finns beskrivet om kognition och inläring. Personlighet och perception dyker upp i slutet av boken som fördjupningsområden. De tillämpningsområden som redovisas har psykiatrisk inriktning med en psykoanalytisk inriktning. Del 2 är tänkt att ge fördjupningar. Inget av det som presenteras har dock berörts på en grundläggande nivå i Del 1. Här finns t ex ett kapitel om minnet, som visserligen nämner relativt moderna termer som procedurminne, episodiskt minne och semantiskt minne. Denna framställning är dock mycket ytlig när det gäller den konceptuella nivån. Litet lösryckt

kommer istället avsnitt om t ex vittnespsykologi. Bilden av minnet är också ofullständig. Det finns t ex ingenting om arbetsminnet och det perceptuella minnet. Boken är ovanlig i det att den innehåller en massa bilder på kända konstverk och artistiska fotografier.

Lundgren, M. (2007). *Psykologi: Vetenskap eller galenskap?* Studentlitteratur AB.

Helhetsintryck:	4,2	Bredd:	4,3
		Validitet:	4,3
		Aktualitet:	4,3
		Pedagogik:	4,0

Kommentarer: Boken är den som får högst helhetsskattning, med stor enighet bland alla granskare, och med relativt höga skattningar på alla fyra dimensioner. Framställningen är överlag inspirerande och uppmuntrar läsaren att kritiskt ta ställning till materialet. Det utvecklingspsykologiska perspektivet heter Från vagga till grav och ger en summarisk men för målgruppen en rätt relevant beskrivning av människans utveckling. Även övriga avsnitt ger en för målgruppen rimlig beskrivning av kunskapsläget, och ger därmed läsaren en möjlighet att följa dagsaktuella debatter i media som behandlar psykologi. Anslaget i boken generellt är att kritiskt granska teorier och tänkande kring psykologiska frågeställningar. Bildmaterialet är aktuellt och relevant och borde vara intresseväckande för läsekretsen.

Sigrell, B. (2001). *Vad är psykologi?* Studentlitteratur AB.

Helhetsintryck:	2,4	Bredd:	2,7
		Validitet:	2,7
		Aktualitet:	1,8
		Pedagogik:	2,5

Kommentarer: Boken får överlag medelmåttiga skattningar och helhetsintrycket dras ner av bristande aktualitet. Författaren inleder med att ta upp att de flesta av oss funderar över hur vi själva fungerar och att vi, med hjälp av psykologin, kan nå större insikt i hur vi fungerar, men även förståelse för andra människors handlande och beteenden. Med start från utvecklingspsykologi och socialpsykologi följer de stora kunskapsområdena personlighets-, klinisk-, inlärnings-, differential-, perceptions- och motivationspsykologi. Författaren ger således en viss bredd i beskrivningen av ämnet, även om det saknas väsentliga delar. Biologiska aspekter tas endast upp mycket perifert (ordet neuropsykologi finns t.ex. ej omnämnt). Författaren har en stark förankring i den psykoanalytiska forskningstraditionen. Anknytningsteoretiska perspektiv som idag har vunnit stora framsteg, finns ej omnämnt överhuvudtaget. Inom minnesforskning har gjorts stora framsteg under senare år – det som refereras till härrör från 70-talet. Neuropsykiatriska diagnoser, såsom ADHD, Asberger mm finns inte heller omnämnt. Boken har dock ett tydligt pedagogiskt grepp – den vänder sig direkt till en ung läsare och försöker utgå från dennes/dennas perspektiv.

Sjöden, S. (2007). *Psykologi för gymnasieskolan. Natur & Kultur.*

Helhetsintryck:	3,5	Bredd:	3,7
		Validitet:	3,3
		Aktualitet:	3,0
		Pedagogik:	4,0

Kommentarer: Får helhetsbedömning något över genomsnitt och får beröm för pedagogiken. Ser psykologin som en vetenskap på ett sätt som flera andra böcker inte lika tydligt poängterar. Presenterar utvecklingspsykologin på ett bra sätt för sina presumtiva läsare – från frågan om att skaffa barn, till graviditet, första åren men även olika familjekonstellationer mm. Har på dessa områden hög aktualitet och tar upp relevanta och aktuella utvecklingspsykologiska teorier. På övriga områden upplevs dock inte stoffet som lika aktuellt, och en tillfredställande bild av nyare forskningsvinningar inom områden som kognition, biologisk psykologi, och neuropsykologi saknas.

Tamm, M. (2008). *Psykologi – om varför vi tänker. Känner och handlar som vi gör.* Studentlitteratur AB

Helhetsintryck:	4,00	Bredd:	4,0
		Validitet:	3,7
		Aktualitet:	4,0
		Pedagogik:	4,3

Kommentarer: Denna bok får de näst högsta skattningarna och beröms för pedagogiken samtidigt som den erbjuder tillfredställande aktualitet. Tamm utgår från ett antal centrala frågeställningar såsom identitet, känslor som styr vårt handlande, behov och motiv etc. Det gör att det är svårare att urskilja specifika kapitel som handlar om utvecklingspsykologi. Men de finns inbäddade i olika avsnitt. Det är inte särskilt omfattande avsnitt, men det som finns är bra och anknyter till aktuell forskning. Generellt sätt en rätt bra bok för gymnasieelever. Författaren tar upp relevanta problemområden som kan tillfredsställa ungas behov av kunskap om sig själva och andra.

Slutsatser och reflektioner

Våra övergripande slutsatser går att sammanfatta i fyra observationer formulerade i termer av de fyra aspekter vi har bedömt. Även om det givetvis finns variation, är många av läromedlen mycket pedagogiska, med överlag begriplig och tydlig framställning av materialet, och ofta en god förmåga att knyta diskuterade fenomen och teorier till psykologiska vardagsföreteelser. Detta är otvetydiga kvaliteter hos många av dessa läromedel som antagligen förklaras av att författarna har en omfattande egen erfarenhet av att undervisa i psykologi på gymnasiet.

Men många av läromedlen anfäktas även av två viktiga tillkortakommanden. Flera av dem är, trots att de kan vara välskrivna och att de kanske ger en korrekt beskrivning av det behandlade materialet, förlegade när det gäller det innehåll som behandlas. Något tillspetsat, ger vissa av

läromedlen närmast en beskrivning av kunskapsläget inom psykologi så som det såg ut på 1960- och 1970-talet, låt vara ibland med vissa, ofta relativt kosmetiska, referenser till nyare forskning. I synnerhet har diskussionen av inlärning, tänkande, utveckling och klinisk psykologi ofta en bristfällig förankring i nyare forskning inspirerad av kognitionspsykologi och biologisk psykologi. Den revolution som vi under senare år sett i förmågan att studera och förstå den neurala basen för psykologiska fenomen har härvidlag ofta passerat obemärkt.

Det andra tillkortakommandet, som i någon mån är relaterat till det första, syftar på en obalans när det gäller vilka områden inom psykologi som behandlas. Flertalet av läromedlen lägger den helt övervägande tyngdpunkten på frågor om personlighet, utvecklingspsykologi, och klinisk psykologi, och ofta, såsom redan har framgått, med referens till frågeställningar och teorier som är helt eller delvis föråldrade. Ett par av läromedlen framställer t o m syftet med att studera psykologi som självterapeutiskt (för att ”förstå sig själv”), vilket är en olycklig insnävning av vad psykologin som vetenskap har att erbjuda individen och samhället. Att läromedlen på detta sätt ofta är för avgränsade och inaktuella gör dem inte bara mindre lämpade som förberedelse för högre studier i psykologi på universitet, utan lämnar även läsaren oförmögen att tillgodogöra sig den samhällsvetenskapliga debatt om psykologiska frågor, som pågår i media, på det sätt som skulle önskas (diskussioner i massmedia handlar oftare om neurokognitiva diagnoser som ADHD, ärftlighet hos mentala förmågor och om hjärnabbildning, än om Oidipuskomplexet eller pre-operationella utvecklingsstadiet). Som framgår i poängsättningen finns dock två läromedel som i vår genomläsning framstår som klart bättre än övriga, och som får höga skattningar i samtliga aspekter. Dessa två läromedel, Tamm och i synnerhet Lundgren, tycks ge en klart aktuellare och bättre bild av psykologi.

Förhoppningsvis kan dessa bedömningar fungera som en viss vägledning när gymnasieskolor eller enskilda lärare ska välja undervisningslitteratur. Mer allmänt, och i anslutning till framtagandet av nya läromedel för psykologi i gymnasiet, framstår det som önskvärt om man i högre grad kunde engagera även universitetslärare som är aktiva forskare i psykologi. En tanke som kan vara fruktbar är att dela författarskapet mellan en eller flera författare med gedigen erfarenhet av att undervisa på gymnasiet, och gärna påvisad förmåga att framställa läromedel, med en eller flera aktiva forskare, där kombinationen bättre kan försäkra om både en pedagogik förankrad i erfarenhet och färska insikter om kunskapsläget i psykologi.